

TEPLAN, Dušan (eds.): MIKULÁŠ BAKOŠ A MODERNÁ LITERÁRNA VEDA. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2016. 262 s.

Lenka Macsaliová

Dňa 26. novembra 2014 sa pri príležitosti 100. výročia narodenia literárneho vedca, prekladateľa a editora Mikuláša Bakoša uskutočnil na pôde Katedry slovenskej literatúry FF UKF v Nitre vedecký seminár s názvom *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda*, z ktorého vyšiel rovnomený publikačný výstup. Dušan Teplan v krátkom predslove definuje cieľ publikácie ako snahu o to „*priblížiť, čo všetko [Bakoš] vo svojej bádateľskej činnosti dosiahol, aký malo jeho dielo ohlas a kam vôbec posunul naše myslenie o literatúre*“ (s. 7). Publikáciu otvára spomienkový text Zuzany Bakošovej-Hlavenkovej *Magnetické polia literatúry a umenia a ich osamelý bežec M.B.*, v ktorom sa autorka snaží „*vykresliť svojho otca z viacerých aspektov, neopomínajúc pritom ani rôzne príhody či udalosti, ktoré boli doteraz širšej verejnosti neznáme*“ (s. 7). Spomína v ňom tak nielen rodinné osudy, detstvo, študijné roky na Vysokej škole obchodnej v Prahe i dokončené štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (neskôr aj doktorát z estetiky a literárnej vedy na FiF UK), ale aj pedagogické pôsobenie na gymnáziu na Grösslingovej ulici pri Modrom kostolíku či jeho literárnovednú činnosť. Mikuláša Bakoša predstavuje ako vášnivého zberateľa kníh, milovníka umenia, divadla, filmu, filozofie, psychológie, histórie, kultúrnych pamiatok či motorizmu (zmieňuje jeho výlety na motorke pri poznávaní európskych miest), ako

autoritu pozitívne vplyvajúcu na svojich žiakov a študentov, ale aj ako priateľa (pravidelné stretávky s literárnou a výtvarnou bohémou).

Sekciu štúdií otvára text Ladislava Franeka *Slovenská literárna veda a Mikuláš Bakoš*. Zameral sa na vykreslenie vedeckej práce Mikuláša Bakoša z pohľadu tvorivého zanietenia a schopností v spojitosti s Jozefom Felixom. Práve oni pre Franeka predstavujú osobnosti, ktoré „*stelesňujú taký okruh záujmov, ktoré svedčia o bytostne hlbokom úmysle vymaniť sa z osídľel národnej izolovanosti alebo provincionalizmu, a to prostredníctvom poznania toho najlepšieho európskeho a svetového dedičstva, jeho vedeckého a historicko-kritického jadra*“ (s. 30). Z tejto premisy potom plynie autorovo popísanie Bakošovej metódy práce v podobu systematického úsilia pokladania základov funkčného využitia literárnovedného myslenia na Slovensku. Konkrétnejšie spomína uplatňovanie štúdia ruského formalizmu v Bakošovom výskume, spojenie statického systémového a dynamického vývinového aspektu literárnej vedy, zdôraznenie lingvistického hľadiska, vplyv Moskovského lingvistického krúžku v jeho teoreticko-analytickom diele, otázku fungovania básnického jazyka alebo problematiku zachytenia premenlivosti literárnych javov vo vývine národnej literatúry. Okrem toho však Franek popísal Bakošovu osobnosť nielen cez jeho deskriptívne hľadís-

156 ká a štatistické metódy, ale aj ako človeka rešpektujúceho individuálne koncepcie a prístupy druhých a ktorého práca priamo ovplyvnila aj samotného prispievateľa. Syntetizácii Bakošových výsledkov o ruskej formálnej škole a českého literárnovedného štrukturalizmu či konkrétnejšie výskumu básnického rytmu sa venuje Anna Valcerová v príspevku *Aktuálne hodnoty diela Mikuláša Bakoša*. Popisuje východiská a zdroje, z ktorých Mikuláš Bakoš vychádzal (J. Tyňanov, B. Tomaševskij, A. Bělj, R. Jakobson, J. Mukařovský, J. Hrabák a pod.). Rozoberá metrum ako ideálnu schému a rytmus ako konkrétnu realizáciu schémy, fonologické a fonetické základy jazyka, tvoriace základ veršovania, ktoré sa premietajú do autorovej vedeckej práce. Práve v nej sa Bakoš zaoberá „*problematikou vývinu slovenského verša v jeho historickom priereze od ľudovej slovesnosti cez klasicizmus, verš štúrovského obdobia k realizmu, symbolizmu a veršu poprevratovej generácie*“ (s. 43). Okrem načrtnutia rytmickej konštanty, rytmických tendencií, autonómnych rytmických prvkov a určenia ich hierarchie venuje svoju pozornosť aj Bakošovmu vnímaniu základných kategórií literárnohistorického procesu (literárne slohy, literárne druhy), hierarchie literárnych druhov a žánrov, systému literárnych druhov a dobového literárneho smeru vo vzťahu reciprocity.

V referáte *Současnost strukturalismu* sa Tomáš Hoskovec zacielfuje na štrukturalizmus, ktorý bol pre Bakoša jedným zo signifikantných smerov. Dáva si za úlohu pozerať sa na štrukturalizmus ako na vec historickú, čo berie ako istú výzvu. Štrukturalizmus považuje za úlohu a program formulovaný v istej dobe a prostredí, v ktorom sa disponuje určitými nástrojmi a vedomosťami svojej doby a podlieha sa vzťahom i silám konkrétneho prostredia. Autor štúdiu obohacuje aj o problematiku identifikovania vnútorných prúdov a ich rozpoznanie na základe komparácie s inými prúdmi, o pojmy štruktúra a systém zastrešujúce noetický postoj k celku skúmanej skutočnosti, otázku binárneho jazykového znaku a definičných odborov ako kontrastívnych sú-

borov či o pochopenie európskeho štrukturalizmu z bádateľskej perspektívy. Ondřej Sládek sa v príspevku *Jan Mukařovský a Mikuláš Bakoš* zaoberá Mukařovského vplyvom a jeho „dedičstvom“, ktoré zanechal v literárnej vede na Slovensku a v neposlednom rade aj tým, akú úlohu zohral v presadzovaní jeho vedeckého diela prekladateľa a vedec M. Bakoš. Na pozadí pôsobenia Mukařovského v rámci Estetického seminára na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a jeho oboznamovania sa so Slovenskom (ľudové tradície, zvyky, slovenská kultúra), stretnutí s L. Novomeským, V. Cimetisom, J. G. Tajovským, F. Votrubom, I. Hrušovským, M. Bakošom a aktivít na UK v Bratislave či na pražskej filozofickej fakulte otvára otázku kompozície básnického diela, problematiku literárnych druhov, sociologického umenia a estetiky maliarstva. Taktiež popisuje vstup ruských formalistov do diskurzu Bratislavy, vedecké centrá na Slovensku (Spolok pre vedeckú syntézu, Bratislavský lingvistický krúžok), ako aj samotné osobnosti Mukařovského a Bakoša či už ide o spoločné začiatky ich spolupráce alebo ich povojnovú snahu o nadviazanie na bádateľské úlohy vo forme organizácie vysokého školstva a vedeckej práce v rôznych vedeckých ústavoch.

Cieľom štúdie *Prvé vydanie Vývinu slovenského verša v dejinách vedeckého, umeleckého a filozofického myslenia na Slovensku* od Martina Štúra „*je nájsť a bližšie určiť miesto a význam prvého vydania Bakošovej práce Vývin slovenského verša z roku 1939 vo vývine slovenského myslenia v oblasti vedy, umenia a filozofie*“ (s. 75). Snaží sa formulovať odpoveď na otázku, aké boli historické okolnosti vzniku tohto diela. Vykresľuje dobové spoločenské podmienky prostredníctvom popisania nadrealizmu spojeného s filozofickým základom so scientisticky a neopozitivisticky zameraným združením Vedecká syntéza (M. Považan, M. Bakoš a pod.). Predstavuje vplyvy Pražského lingvistického krúžku, viedenského neopozitivismu a umierneného huminizujúceho pozitivismu masarykovej školy na metódu práce M. Bakoša v rámci spomínaného *Vývinu slovenského verša*.

Dielo hodnotí na základe Bakošovho štatistického „*spracovania podrobne zdokumentovanej matérie*“ (...) ako ukážku „*variability, súvislosti i bohatstva slovenskej poetickej tradície z historického a vývinového hľadiska, (...) zmeny vzťahu metra a rytmu, stopy a intonácie, veršového a syntaktického členenia v súvislosti s historickou, filozofickou i sociálnou orientáciou*“ (s. 81). Róbert Gáfrik (*Mikuláš Bakoš a osud ruského formalizmu na Slovensku*) sa taktiež zaoberá kontextom Československa a Bakošovou literárnovednou činnosťou, avšak z pohľadu na dobové vytváranie vlastných akademických inštitúcií (činnosť Matice slovenskej a Univerzity Komenského v Bratislave). Primárne sa zameriava na recepciu formalizmu na Slovensku. Túto tému rozvíja tézami Antona Popoviča o dôvodoch pozitívnej recepcie tohto smeru v danom období, či už ide o Slovákov, ich odpútavanie sa od Čechov a samostatnú orientáciu, alebo o podobnosť situácie v Rusku a na Slovensku (formalizmus spätý so symbolizmom a futurizmom, nadrealizmus spätý s racionalitou vedy a iracionalitou umenia ako dve strany jednej mince). Posledný príspevok *K textologickým iniciatívam Mikuláša Bakoša* od Evy Tkáčikovej je venovaný „*recipovaniu staršej slovenskej literatúry v jej rôznych jazykových podobách*“ (s. 97) a vydávaniu týchto textov z hľadiska autenticity prepisu ich predpisovanej jazykovej podoby, akceptovateľnosti diplomatického prepisu a prepisu, v ktorom sa vyznačujú zásahy editora. Túto tému rozohráva práve na pozadí spoločensko-politickej situácie po roku 1945. Spomína nerealizáciu Bakošovej myšlienky literárnohistorickej syntézy, vychádzanie štrukturalistickej revue *Slovo a tvar* ako orgánu Bratislavského lingvistického krúžku, v ktorom bol priestor určený etablovaniu jazykovedcov, literárnych vedcov a teatrologov a otváranie problémov textologickej praxe. Tkáčiková zmieňuje editorskú činnosť Jozefa Ambruša, vznik edície Hviezdoslavovej knižnice a zriadenie Textologickej komisie na Ústave slovenskej literatúry SAV. K Bakošovmu postoju k textológii popisuje jeho metodologický prístup k literárnemu textu v rovine

historickej poetiky, verzológie, periodizácie literatúry, a zároveň jeho požiadavku rešpektovať individuálne zvláštnosti jazyka (dobový kolorit, jeho výraz a význam).

Druhú sekciu tvorí personálna bibliografia Mikuláša Bakoša, ktorá je rozdelená na dve časti. Prvá obsahuje bibliografický súpis spracovávali autori práce a druhá texty venované jeho dielu a životu. Autori dodatočne priznávajú nedostatky tohto segmentu v tom, že časť z Bakošových aktivít nie je v knihe zaznamenaná. Uvádzané sú tu napríklad autorove preklady beletristických diel zo začiatku tridsiatych rokov, jeho bibliografická činnosť. Absentujú tu články uverejnené v *Eláne, Svojeti, Slovákovi, Rozvoji, Kultúrnom živote, Slovenských pohľadoch*, ale nedostatočná je i reflexia ohlasov na jeho diela, pričom časť zmieneneho súpisu má výberový charakter. Z autorských prác obsahuje bibliografiu monografií, učebných textov, slovníkov, štúdií uverejnených v zborníkoch a časopisoch, článkov, programových článkov a verejných vyhlásení, až po anketové a diskusné príspevky, predslovy a doslovy k prácam iných autorov, recenzie, rozhovory, preklady, edičnú a bibliografickú činnosť, beletriu, publikovanú korešpondenciu. Bibliografia zahŕňajúca literatúru o Mikulášovi Bakošovi obsahuje štúdie, články, predslovy a doslovy, M. Bakoša a Avantgardu 38 v kontexte dejín slovenskej literatúry, jeho prácu v reflexii dejín a teórie slovenského štrukturalizmu, jubilejné články a nekrológy. Do poslednej, tretej sekcie publikácie zostavovateľa vkladajú výber z korešpondencie Mikuláša Bakoša, či už ide o listy Andrejovi Mrázovi, Emilovi Boleslavovi Lukáčovi, Stanislavovi Mečiarovi alebo Janovi Mukařovskému, taktiež spomienkové textové fragmenty na Mikuláša Bakoša osobností J. Brezinu, P. Bunčáka, R. Chmela, N. Krausovej, J. Lenka, V. Petrika a i., ale aj básnické ohlasy u R. Fabryho, A. Paldia, V. Turčányho, Š. Žáryho či priložený výber fotografií.

Publikácia *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda* ponúka nielen zaujímavý pohľad do „zákulisia“ života osobnosti Mikuláša Bakoša, ale hlavne široký diapazón toho, kým a čím bol

158 pri svojej vedeckej činnosti M. Bakoš ovplyvnený, akými rôznymi smermi sa jeho výskum uberal, ale aj to, akým spôsobom bola jeho práca modifikovaná v rámci spoločensko-historických pomerov konkrétnej doby.